

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 21. do 27. januara 2003. godine, donijela je

ODLUKU

I

Arheološko područje (paleolitsko nalazište) **Badanj u Borojevićima kod Stoca** proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na k.č. br. 284/1, k.o..Borojevići, općina Stolac, Federacija Bosne i Hercegovine.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite i rehabilitacije utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02 i 27/02).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i rehabilitaciju nacionalnog spomenika .

Vlada Federacije dužna je osigurati finansijske i tehničke uvjete za izradu i provedbu programa trajne zaštite nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

Prva zaštitna zona obuhvata k.č. 284/1, pašnjak Dubrava koji se nalazi uz samo korito rijeke Bregave i na njemu je smješteno paleolitsko nalazište Badanj; zatim Crvena pećina uzvodno i Drenovačka pećina nizvodno od Badnja. Taj pojas je cca 100 m širine, 50 m sa jedne strane i 50 m sa druge strane rijeke Bregave.

Potrebna su dalja arheološka istraživanja i zaštita graviranog crteža u stijeni nalazišta.

S obzirom na vrstu materijala (krečnjak rahle konstitucije) i na prostor na kome se nalazi, najbolje bi bilo prekriti ploču debljim slojem zemlje, kao privremenu mjeru zaštite.

U prostoru nad kojim se provodi režim zaštite I stupnja zabranjuje se rušenje, prepravljjanje, doziđivanje ili bilo koje druge radnje koje bi mogle utjecati na izmjenu arheološkog područja.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno - planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na razini Federacije Bosne i Hercegovine, općinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II - IV ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim osobama u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH» i «Službenim novinama Federacije BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Broj:06-6-538/03-1
21. januara 2003. godine
Sarajevo

Predsjedavajući Komisije
Dubravko Lovrenović

O b r a z l o Ź e n j e

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stava 1. Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtijev.

Komisija je na sjednici održanoj 11. marta 1998. godine donijela odluku o stavljanju **Arheološkog područja** (paleolitskog nalazišta) **Badanj – Borojevići kod Stoca** na Privremenu listu nacionalnih spomenika, pod rednim brojem 598.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V stava 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II - PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra ;
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd;
- historijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o arheološkom području

Lokacija

Arheološko područje Badanj se nalazi na k.č. 284/1, k.o..Borojevići; zk. izvadak 74, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Paleolitsko nalazište Badanj je smješteno niže sela Borojevića kod Stoca. Nalazi se oko 6 km zračne linije zapadno od Stoca. Potkapina se nalazi u stijeni, 45 m iznad rijeke Bregave. Kanjon rijeke Bregave je na tom dijelu dug 18 km i oko 100 m dubok u eocenskom vapnencu, između Vidova polja i Neretve. Usjek je u vrijeme Rimljana korišten kao važna prometnica između Narone i Dilunta (Vid-Stolac), da bi kasnije bio napušten i sada je zarastao u gustu šumu.

Historijski podaci

Historijskih podataka nema. Arheološkim putem je ovo nalazište datirano u kasni period mlađeg paleolita - kasnog epigravettiana, tj. 13000 do 12000 godina p.n.e. Nalazište je otkriveno 1976. godine. Uz potkapinu nađena je gravura, i to je prvi nalaz ove vrste na istočnoj obali Jadrana.

U istraživanjima od 1976. do 1979. došlo se do saznanja o glavnim prahistorijskim periodima na ovom nalazištu. U drugoj kampanji arheoloških istraživanja od 1986. do 1987. postavljeno je nekoliko ciljeva: analiza materijala po slojevima u cilju izrade buduće detaljne regionalne paleolitičko - mezolitičke hronologije; rekonstrukcija prirodne okoline Badnja, uključujući i paleogeografske uvjete; stvaranje slike o organizaciji djelatnosti unutar zajednice.

Dosadašnja zakonska zaštita

Arheološko područje (paleolitsko nalazište) Badanj – Borojevići kod Stoca nalazi se na Privremenoj listi nacionalnih spomenika pod rednim brojem 598.

Prostornim planom Republike Bosne i Hercegovine do 2002. godine arheološko područje Badanj je evidentirano, valorizirano kao spomenik I kategorije od nacionalnog značaja.

2. Opis spomenika

Badanj je vrlo bogato paleolitsko i višeslojno pećinsko nalazište.

Arheološki lokalitet Badanj je potkapina ili pripećak uz pliče udubljenje u stijeni koja se strmo spušta na desnu obalu Bregave. Arheološki je relevantan prostor koji se nalazi ispod stijene na kojem se periodično odvijao život paleolitskog homo sapiensa.

U periodu između I i II svjetskog rata na ovom prostoru je iskrcena šuma, pa se na krčevini stvorio gornji fertilni sloj deo oko 1,5 m, uglavnom prisustvom sitne stoke. Mještani su kupili taj površinski sloj u kojem je bilo i malo keramičkog materijala iz neolita, eneolita, bronzanog doba i rimskog perioda, sve do srednjeg vijeka. Prema količini i prirodi materijala može se govoriti samo o slučajnom i kratkotrajnom boravku ljudi u navedenim periodima.

Ispod skinutog površinskog sloja konstatirana su dva hronološki odvojena sloja naseljavanja u paleolitu. U gornjem sloju 0,8 – 0,9 m dubokom istraženo je 20 kulturnih i geoloških slojeva iz dvije faze naseljavanja, koji pripadaju kasnom paleolitu - epigravettianu.

Ispod se nalazi sterilni sloj sipara, ispod kojeg je još nedovoljno istražen vrlo oskudan materijal koji vjerovatno pripada dobu srednjeg paleolita.

U industriji kremenih alatki, koja je uglavnom epigravetienska sa tipološkim kontinuitetom u svim slojevima, prisutvom brojnih promjena mogu se definirati dvije faze, koje su istovjetne sa fazama na širem području toga doba na južnojadranskoj obali i jonskoj priobalnoj zoni u Italiji.

I faza (faza kasnog glacijalnog doba) je ranija faza geometrijskih mikrolita. U većem broju su zastupljene lamele sa otupljenim hrptom i mikrogravete od noktastih strgala.

II faza (faza ranog postglacijalnog doba, ponovno izrastanje i proširivanje šuma) je kasnija faza i sadrži geometrijske mikrolite u malom

broju. Brojnost noktastih strgala je veća od lamela sa otupljenim hrptom. U ovoj fazi su nađeni rijetki koštani nalazi i harpuni od jelenjeg roga, kao i perle od dentaliuma.

Fauna isto pokazuje značajne promjene, tj. različitost klime u I i II fazi. U obje faze je dominantno zastupljen jelen. U ranijoj fazi su bili relativno rasprostranjeni koza i kozorog, a u kasnijoj preovladavaju divlja svinja, a nešto

kasnije i srna. Ova činjenica ukazuje na različitost klime u I i II fazi, koja je utjecala i na gore naznačene kulturne promjene. Međutim, analiza količine nađenih kosti pokazuje da su na Badnju živjele ili male grupe lovaca, ili zajednice samo u kratkim vremenskim periodima, ili i na jedno i na drugo. Prema brojnim nalazima kostiju mladunčadi jelena (do mjesec dana starosti u periodu kad nemaju rogove) i malobrojnosti artefakata od jelenjeg roga, izvjesno je da su ovdje ljudske zajednice obitavale periodično, najviše u periodu od matra do maja.

Distribucijom artefakata i životinjskih ostataka došlo se do skiciranja opće slike aktivnosti u naselju. U dnu abrija se nalazilo ognjište oko kojeg se odvijala skoro sva aktivnost stanovnika: osim pripremanja hrane, ovdje se preparirala koža, izrađivale koštane i kamene alatke i perle od jelenjeg zuba. Jelo se uz ognjište, ali i na širem prostoru abrija, gdje su se komadale životinje, i opravljale složenije alatke. Prema analizi faune i paleogeografskoj rekonstrukciji, brojnost skupine koja je ovdje mogla zadovoljiti životne potrebe bila je 10 -15 osoba. Naime, godišnje se, prema procjeni ostataka na Badnju, moglo prehraniti oko 14 do 17 osoba. Kako naglašavaju istraživači "Ako su ove rekonstrukcije tačne, onda ovaj lokalitet predstavlja samo mali dio sistema ljudskih naselja u ovom regionu iz perioda kasnog paleolita"¹ (Whallon, 1989., 20), tj. u vremenskom rasponu od 14000 do 10000 godina p.n.e. U blizini Badnja nalaze se još dvije potkapine (rekognoscirane i neistražene), Crvena pećina i Drenovačka pećina.

Posebno je važno otkriće **graviranog crteža** u stijeni badanjskog nalazišta i on predstavlja jedan od najstarijih spomenika umjetnosti u Bosni i Hercegovini.

Crtež je dijelom oštećen. Urezan je u koso položenu površinu velikog uglačanog bloka kamena koji je odlomljen od masiva pećine. Površina mu je oko 30° nagnuta od zapada prema istoku. Crtež se nalazi u jugozapadnom uglu stijene i predstavlja, vjerovatno, figuru konja gledanog sa desnog boka napadnutog strelicama. Sačuvana je samo zadnja polovina tijela, sa bedrima tipičnim za konja i dijelom trupa, dok je ostatak crteža uništen. Dubina reza je 5 mm. Gravura konja u Badnju nije bila anatomski savršeno reproducirana figura, što i nije bilo važno za tadašnjeg čovjeka. Za njega je bilo važnije ono što je tim trebalo biti rečeno. Teme su obično bile lovačkog sadržaja. Osnova teme ove umjetnosti bilo je vizuelno ovladavanje životinjama, simbolika nadmoći nad prirodom i svijet magije.

Pretpostavlja se da je do oštećenja gravure nastalo još u paleolitsko doba. Naime, kamen je otkriven tek pri izvoženju zemlje iz pećine (pri sakupljanju đubriva za okolne njive). Do tada je kamen bio prekriven intaktnim slojem zemlje u kojem su nađeni ostaci iz mlađih perioda kojima je pećina bila

---

¹ Na desnoj obali Bregave, u blizini Badnja nalaze se još dvije potkapine (rekognoscirane i neistražene), Crvena pećina i Drenovačka pećina.

zatrpana tokom vremena.

Badanjska gravura sadrži prikaz životinje i znakove što je tipično za region mediteranske umjetnosti paleolitskog čovjeka.² Gravure slične ovoj nalaze se u znatnom broju na Siciliji, u Kalabriji i u Apuliji. Nivo mora je u to vrijeme bio za 100 –do 150 metara niži od sadašnjeg, što je omogućavalo ljudima komunikaciju kontinentalnim putem. Slična djela mogli bismo očekivati i u primorskim mjestima Crne Gore, Albanije i Grčke.

3. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Nalazište je otkriveno 1976. Iskopavanja je vršio sukcesivno Đ.Basler do 1979.godine.

1986.i 1987vršena su arheološka istraživanja u okviru zajedničkog projekta Zemaljskog muzeja i University of Michigan Museum of anthropology.

Gravura se nalazi in situ u pećini u Badnju, a sav pokretni arheološki materijal se nalazi u Prahistorijskom odsjeku Arheološkog odjeljenja Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu.

4. Sadašnje stanje lokaliteta

Uvidom na licu mjesta ustanovljeno je sljedeće:

- područje je izloženo ubrzanom propadanju usljed nedostatka redovnog održavanja.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, usvojene na IV sjednici Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, održanoj od 03. do 09. septembra 2002. godine, Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A) Vremensko određenje

D) Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

- i. Materijalno svjedočanstvo o manje poznatim historijskim razdobljima,
- ii. Svjedočanstvo o historijskim mijenama,
- v. Svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju.

E) Simbolička vrijednost

- v. Znacaj za identitet skupine ljudi.

G) Izvornost

- iii. Namjena i upotreba,
- v. Položaj i smještaj u prostoru.

---

² Đ. Basler, 1976.,str. 7, dao je detaljan opis gravure.

I) Cjelovitost (cjeline, područja, zbirke)

i. Fizička cjelovitost (kompaktnost).

Sastavni dio ove odluke su:

- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korištena literatura

Đ. Basler, Paleolitsko prebivalište Badanj kod Stoca, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, (A), n.s. sv. XXIX /1974. Sarajevo, 1976., 5-18

Đ. Basler, Paleolitske kulture u jadranskoj regiji Jugoslavije, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, (A), n.s. sv. 38, 1983., 1-63.

R. Whallon, The Paleolithic Site of Badanj: Recent Excavations and Results of Analysis. Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, (A), ns. sv. 44, 1989., 7-20.

Z. Kujundžić, Gravure na stijeni i gravirani ukrasi na upotrebnim predmetima – Badanj i pećina Pod lipom, Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, (A), ns. sv. 44, 1989., 21-38.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Lidija Fekeža, magistar arheologije, vanjski saradnik
Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika*

Učesnik u istraživanju i izradi Prijedloga odluke

*Alisa Marjanović, diplomirani inženjer arhitekture,
vanjski saradnik Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika*